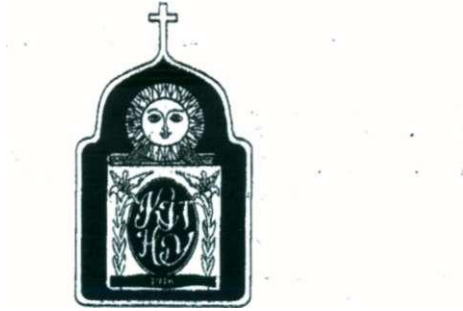

Міністерство освіти і наук /країни
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

ШСНИК

**КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА**

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Випуск 3

ДО 20-РІЧЧЯ КАФЕДРИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Кам'янець-Подільський
2010

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованої інформації: Серія КВ № 14663-3634 ПР від 01.12.2008 р.

Рекомендовано до друку **ВЧСІ**, у редакції Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (протокол № 12 від 28 грудня 2010 р.)

Постановою президії Вищої атестаційної комісії України від 1.07.2010 р. № 1-05/5 вісник включено до переліку Наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук за спеціальністю "Історичні науки" (Бюлетень ВАК України.' - 2010. - № 7)

• Рецензенти:

- О. П. Грингоренко - доктор історичних наук, професор (Хмельницький національний університет);
В. В. Марчук - доктор історичних наук, професор, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Редакційна колегія:

- В. С. Степанков, академік УАШ, доктор історичних наук, професор (відповідальний редактор);
С. А. Копилов, доктор історичних наук, професор (заступник відповідального редактора);
А; Г. Фідінюк, кандидат історичних наук, професор (відповідальний секретар);
Л. В. Баженов, академік УА-ІН, доктор історичних наук, професор;
В. П. Газін, доктор історичних наук, професор;
В. М. Давкленко, доктор історичних наук, професор;
О. М. Завад'юк, академік АН ВО України, кандидат історичних наук, професор;
А. В. Задорожнюк, кандидат історичних наук, доцент;
В. С. Лозовий, доктор історичних наук, професор;
В. В. Нечитайло, доктор історичних наук, професор;
І. В. Рибак, член-кор. УАН, кандидат історичних наук, професор;
А. Ф. Суворий, кандидат історичних наук, доцент;
О. М. Федьхов, кандидат історичних наук, професор

ББЗ Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки / [редкол.: В. С. Степанков (відп. ред.) та ін.]. — Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. — Вип. 3: До 20-річчя кафедри історії України. - 456 с.

УДК 378.4(477.43)(082):94

ББК 63

Адфса редакційної колегії*хв.федра історії України, історичний факультет, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, вул. Татарська, 14, м. Кам'янець-Подільський, 32301.

<i>Маишталір А. І.</i> Постать Т. Г. Шевченка як символ національної і соціальної боротьби українців в добу національно-демократичної революції (за матеріалами журналу «Село»)!	324
<i>Мельник Е. Ц.</i> Становище середньої ціколи в Україні в добу Директорії (1919 р.)	329
<i>Савчук В. О.</i> Дослідження національно-культурного життя етнічних меншин України у 1920-х - першій половині 30-х рр.	342
<i>Трельбіцький А. М.</i> Перебіг життя та освітньої діяльності Володимира Чехівського (за матеріалами державного архіву Вінницької області)	348
<i>Яблонський В.</i> Ісак Мазепа в «огні й бурі революції» та еміграції	353

ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ

<i>Білецький А. М.</i> Еміграція західноукраїнських селян на територію Поділля в другій половині XIX ст. (за матеріалами періодичної преси)	362
<i>Горин М. П.</i> Діяльність німецьких спецслужб у таборах для військовополонених № 355 м. Проскурова та № 357 м. Славута	367
<i>Гринько А. І.</i> Жіночі заворушення як засіб боротьби за виживання дітей у 1932-1933 роках (на матеріалах Поділля)	370
<i>Задорожнюк А. Б.</i> Ремісничі управи Подільської губернії - органи регламентації виробництва і нагляду за ремісниками у XIX ст.	375
<i>Кузовенков Д. І.</i> Формування та діяльність Української Автокефальної Православної Церкви на Одещині у 1920-1924 рр.	383
<i>Лерера В. С.</i> Національна політика Російської імперії та церковнопарафіяльні школи Подільської єпархії XIX - початку XX ст.: погляд із Санкт-Петербурга	389
<i>Суровий А. Ф.</i> Школи Поділля в 1920-х роках: навчальна робота	396
<i>Телячий Ю. В.</i> Культурологічні студії Миколи Голубця (1917-1920 рр.)	406

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

<i>Газін В. В.</i> Польська корона для Романових: московські дипломатичні комбінації в поствіленський період (кінець 1656 - серпень 1657 р.)	415
<i>Толовко О. Б.</i> Польська держава в останньому двадцятиріччі XI - на початку XII ст. (проблема політичного розвитку)	424
<i>Олещук А. Р.</i> Ідея стратегічного партнерства у сферах польського та українського політикуму	432
<i>Олійник О. В.</i> Вплив інтеграційних процесів в європейському економічному співтоваристві на позицію Великої Британії	440
<i>Сушко О. В.</i> Становлення та розвиток українських національно-культурних об'єднань і організацій Російської федерації 20-х - початку 30-х рр. XX ст.	446
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	453

ЯК

-ЯК

*К

ЯК

authorities; to allocate the main provisions of tactic and strategy of RKP(b) - KP(b) U in relation to forming of local government in Ukraine.

Key words: *monoparty bolsheist mode, dictatorship of proletariat, electoral technologies, local authorities, power**

Отримано: 4.09.2010

УДК 821.161.2.09:070(477.43) .1919-

А. І. Машталір

ПОСТАТЬ Т. Г. ШЕВЧЕНКА ЯК СИМВОЛ НАЦІОНАЛЬНОЇ І СОЦІАЛЬНОЇ БОРотьБИ УКРАЇНЦІВ В ДОБУ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЖУРНАЛУ «СЕЛО»)

В статті висвітлюється значення постаті Т. Г. Шевченка для національно-визвольної боротьби українського в добу революції (1917-1920рр.) (за матеріалами журналу Подільської губернської народньої управи «Село»).

Ключові слова: *Тарас Шевченко, Кобзар, журнал 'Село; символ, боротьба.*

Нації та державотворення тої чи іншої спільноти відбувається під багатовекторним впливом цілого комплексу чинників найрізноманітнішої природи. Серед них досить помітну роль відіграє наявність масштабних постатей національних пророків, авторів величких національно-консолідуючих творів. Таким для українського народу був Тарас Шевченко.

В часи державної незалежності України важливо враховувати досвід формування національної свідомості українців, як важливу об'єктивну основу згуртування нації, спрямування її сили, здібностей і таланту задяга загальної мети.

Революційні процеси в Україні (1917-1920 рр.) спонукали різних діячів культури, науки і політики залишати місця проживання і переселятися на нові. В цей період часу на територію Поділля прибуло чимало такої інтелігенції, що брала активну участь у суспільно-політичному житті Подільської губернії. Їх праці друкувалися у періодичній пресі регіону, зокрема у часопису губернської управи «Село».

Досить змістовними на сторінках журналу виступають статті та розвідки відомих суспільно-політичних діячів і науковців того часу, зокрема: М. Грушевського, Д. Дорошенка, П. Клепатського, С. Черкасенка та багатьох інших, що були присвячені постаті Т. Г. Шевченка як борцю за національне і соціальне визволення українського народу.

Метою нашої статті є значення постаті Т. Г. Шевченка для українського народу в добу національно-демократичної революції за матеріалами журналу «Село», а також характеристика наукових доробків присвячених Т. Г. Шевченку представлених у часописі.

Відповідно до мети були визначені **завдання:**

- показати наукові доробки присвячені Кобзарю в добу національно-демократичної революції (за матеріалами журналу «Село»);
- з'ясувати значення постаті поета для тодішньої інтелігенції;
- проаналізувати вплив постаті "Тараса Шевченка на українську свідомість.

Окремі аспекти даної теми знайшли відображення у працях великої кількості дослідників, зокрема: І. Огієнка [21], Г. Грабовича [4], П. Зайцева [15], М. Тимошика [22], О. Забужко [13], С. Брижицької [1], О. Завальнюка [14], Е. Мельника [20], О. Комарницького [19], В. Олійника [23] та інших.

Український народний журнал «Село» майже в кожному номері не обходить увагою постаті українського «пророка» Т. Г. Шевченка. Присвячуючи йому як цілі номери журналу (наприклад: № 11 за 11 березня 1919 року), так і невеликі замітки про його життя та внесок у національну і світову культуру.

В одному з номерів журналу повідомлялося, що 24 січня 1919 р. у відділі Позашкільної освіти Подільської губерніяльної народної управи відбулася нарада інструкторів позашкільної, шкільної освіти і дошкільного виховання, на якій обговорювалися питання: про святкування днів Т. Г. Шевченка. Учасники ухвалили рішення цей день відзначити як найкраще, щоб «Шевченків день» був урочистим національним святом не тільки міста Кам'янця і його околиць, але і всіх населених пунктів Поділля [16, с. 24-26].

Водночас було ухвалено присвятити черговий номер журналу «Село» Т. Г. Шевченкові. Для того, щоб села Поділля відзначили, «як слід, день пам'яті за українським борцем», вийшла друком і була розіслана по всіх школах, просвітніх установах Поділля окрема брошура «Шевченкове свято на селі», де було вміщено план святкування Шевченкового дня на селі і відповідні вірші з «Кобзаря» для читання й вивчення. Для організації даного свята було обрано комісію у складі: Животка, Воронця і Сосновського. В свою чергу в школи міста розіслали наказ про улаштування концертів-лекцій та дитячого походу, присвячених Т. Г. Шевченкові [16, с. 25]. Члени губерньської народної управи на офіційному рівні дали «добро» для відзначення Шевченківських роковин і доклали чимало зусиль для того, щоб досягти поставленої мети.

В цей період, як було заплановано, побачив світ ювілейний номер журналу «Село», на шпальтах якого подавалося чимало статей та розвідок про геніального сина України Т. Г. Шевченка. Зокрема, вступну статтю редакційний колектив розпочав такими словами: «Сьогодні минає 58 років з дня смерті великого нашого вчителя, натхненного пророка і славнозвісного поета-апостола України - Тараса Григоровича Шевченка» [2, с. 2-4]. Саме з перших рядків видно, що постать Т. Г. Шевченка в очах тодішньої еліти виступає своєрідним «Мойсеєм», заповітам якого намагаються слідувати, і саме в день роковин відбувається аналізування виконаного. А що стосується «Кобзаря», то висловлена думка, що це національне багатство і прочитати її повинен кожен. Саме «Кобзар» виступає своєрідним українським Євангелієм, на основі якого повинні вчитися наступні покоління українського народу. Через всю статтю червоною ниткою проходить патріотичне спрямування в основу якого покладено Шевченкове слово [2, с. 2]. Саме про Україну досить багато написав Т. Г. Шевченко. Читаючи «Кобзаря» кожна особа намагається задуматись над долею, щастям народу, «обкраденого, всіма забутого, занедбаного, сліпого», бо про освіту і щастя його Т. Г. Шевченко та багато писав. Авторським колективом констатується факт, що «роботи не початий край» [2]. При цьому була проведена думка, що не потрібно падати у відчай, а навпаки потрібно згуртуватись навколо спільної мети, що пророкував «батько»-Шевченко «перш за все полюбити свій рідний край і людей так, як він його любив, не боятись страждань за волю його, як не боявся Т. Г. Шевченко, бути готовим загинути за крашу долю народу». Як це не дивно звучить, минуло майже століття відтоді, коли були написані ці слова, вони і на сьогодні актуальні.

Насамкінець статті редакційний колектив закликав усіх читачів журналу пом'янути Т. Г. Шевченка «не злим тихим словом», а для кращого вивчення і розуміння його думок і заповітів подається кілька розвідок і статей.

Для об'єднання будь-якого народу потрібно мати або спільну релігію, або спільну мету, або, як це досить рідко буває, сильну особистість, людину, яка могла б повести за собою, і нею став Т. Г. Шевченко. Так званий Шевченків міф почав формуватись не в роки національно-демократичної революції, а одразу після його смерті, про що свідчить велика кількість публікацій дореволюційного часу, особливо в століття з дня народження. Український народ не святкував «національне свято», бо на могилі поета знаходились жандарми, які виконували царський наказ [25, с. 196]. Але пройшов деякий час і ці березневі дні, «для нас Великдень», [17, с. 5-9] стали насправді святом, коли людина відривається бодай на годину-другу від сірої буденщини відчуває себе людиною і тим самим намагається осмислити пророчі слова геніального сина України. Констатується також, що є багато ще на Поділлі людей, які не знають, хто такий Т. Г. Шевченко, з якого він роду, де і коли народився, жив, що доброго зробив. Висловлюється думка, що такого не повинно бути: «бо кожний достойний народ повинен знати про своїх «великих людей», і ми повинні знати про Т. Г. Шевченка, як знаємо про батьків і близьких людей» [17, с. 5].

Національно свідомі люди уже давно оцінили дорогоцінність Шевченкового «Кобзаря», який вони отримали наче скарб. Але поки що не знають, що з цим робити, оскільки потрібно витратити чимало зусиль, щоб «донести його до найбіднішої хати і поставити на покутті», як знак, що тут живе український громадянин, який, як і всі інші народи світу, любить свій народ, добро і правду, цінує життя» [5, с. 11-13].

Досить актуальною в цьому співвідношенні виступає стаття відомого історика та суспільно-політичного діяча М. С. Грушевського, який зумів показати, що Т. Г. Шевченко, вийшовши з низів, відчуваючи біду і кривду, зумів стати в один ряд з найвідомішими борцями за волю народу, віддавши за нього своє життя. Автор називає Тараса Шевченка «великою людиною-пророком», що писав свої твори ще тоді, коли над простим людом тяжіло кріпосне ярмо [5, с.-11]. На думку М. С. Грушевського, Т. Г. Шевченко виступає захисником знедолених: (кріпаків) і після нього не було інших письменників, які б насмілились" боронити кріпацтво [5, с. 12]

В добу національно-демократичної революції, коли почали збуватися заповіді великого Кобзаря, український народ повстав проти соціальної кривди і став господарем на своїй землі. Слід пам'ятати і той факт, що не можна однозначно сказати, що всі без винятку були прихильниками Шевченкової ідеї, існували і такі, які піддавали критиці його заповіді.

Культурний діяч С. Черкасенко в наступній статті обґрунтував думку про те, що Т. Г. Шевченко істинний пророк Української нації. У розвиток цього підкреслив; «Те, що сталося 27 лютого 1917 року, і те, що діялось потім, виникло не одразу й випадково, а готувалося протягом багатьох століть, це було мрією кращих людей, народною мрією» [24, с. 14-18]. Життя Т. Г. Шевченка-мученика завжди порівнювалось з складною долею українського народу, тим самим, він був досить близький простому люду, бо добре знав чого бажає селянський люд. Автор стверджував, що Т. Г. Шевченку було важче творити свої «безсмертні праці», а ніж сьогодні

Жоду жити, бо «батько нації» знав, що таке кріпацтво, залежність від Жської волі, а «сьогодні» простий народ вільний [24, с. 16].

Дописувачі журналу різнобічно зображали постать Т. Г. Шевченка, зокрема як націотворчу особистість. Так, наприклад, приват-доцент Кам'янець-Подільського державного українського університету (далі К-ПДУУ) П. Клепатський у своїй статі «Т.Г. Шевченко - апостол любові,

, атерства і правди» (18, с. 19-22], намагався показати поета як консолідуючий елемент, який завдяки своїй харизмі намагався об'єднати український народ і всіх слов'ян та інші національності в єдину сім'ю, щоб не було ворожнечі між ними, щоб кожен жив, «як заповідалося Богом». Для підтвердження величі поета автор наводить слова: «Ще він - той пророк і обличитель жестоких людей неситих, котрий прийшов, щоб наша правда не пропала, щоб наше слово не вмирало» (18, с. 19).

Наступна стаття була написана іншим приват-доцентом К-ПДУУ Д. Дорошенком, який подав цікаву розвідку про ставлення інших народів до Т.Г. Шевченка, яким він також був близьким по духу [8, с. 23-25]. За словами Д. Дорошенка, не тільки в Україні зуміли оцінити Шевченкові твори, його слава розійшлася по всьому світу. Зацікавилися ними усі ті, хто сам цінував волю і хто міг збагнути красу Шевченкової пісні-думи, перекладаючи її на різні мови світу [8, с. 23].

У висвітленні М. Фугалевича, для нашої країни Т.Г. Шевченко був «сонцем, що за собою день веде» (26, с. 25-27]. Його невмируща поезія стала найкращим виразником національної (народної) свідомості, його власна життєва доля дуже подібна із життям українського народу. Автор зробив дуже вичіпні порівняння, де висловлено думку, «що без творів Шевченка українське письменство було б як будинок без фундаменту» [26, с. 25].

Досить показовим виступає той факт, що українські священнослужителі до початку визвольних змагань українського народу не проводили панакхид, присвячених Т.Г. Шевченку, а тут не тільки проводяться богослужіння, але і протоіерей М. Гадзінський подав статтю, яка послужила прикладом для наслідування іншими священниками. Важко собі уявити масштаби національного руху, якби до нього приєдналось духовенство, освятивши тим самим усі прагнення українського поета.

Отець М. Гадзінський зробив спробу прирівняти долю Т.Г. Шевченка і Українську, говорячи такі слова: «Його (Т.Г. Шевченка), як і Україну, наділив Господь багатими дарами і великим талантом. Але талант той довго не міг прокласти собі стежки і дійти до сили, бо на дорозі йому ставали різні перешкоди» [3, с. 28-29]. Автор висловив думку про те, що хто читав і вдумався в твори Т. Г. Шевченка, той не може бути пасинком України, мусить бути її рідним сином. Подібні думки проходять «червоною ниткою» через усю статтю, де насамкінець висловлений заклик до читачів, що «нам потрібно вірно любити Україну, як любив її Т.Г. Шевченко» [3, с.29].

В журналі вміщена велика кількість віршів, присвячених постаті Т. Г. Шевченка, а також чимало відомостей про пожертвування різних громадян Поділля на упорядкування могили Т.Г. Шевченка [6, с.28], (7, с.28], (9, с.27], [10, с.15], (11, с.28], (12, с.30].

Отже, дописувачі часопису «Село» в різних аспектах показали життя і творчість геніального сина України Т.Г. Шевченка, який став символом боротьби і нескореності українського народу в добу національно-демократичної революції.

Список використаних джерел:

1. Брижицька С. Життя і слово українця для українців. Тарас Шевченко і становлення національної ідентичності українців за матеріалами книги вражень на його могилі 1896-1926 / С. Брижицька. - К., 2006. - С. 107.
2. Великі роковини // Село. - 1919. - № 11. - С. 2-4.
3. Гадзінський М. На вічну пам'ять батькові Тарасові / М. Гадзінський // Село. - 1919. - № II. - С. 28-29.
4. Грабович Г. Шевченко як міфотворець / Г. Грабович. - К.: Радянський письменник, 1991. - 211 с.

5. Грушевський М. Шевченкове слово / М. Грушевський // Село. - 1919. - № 11.-С. 11-13.
6. До редакції «Село» надіслані жертви на впорядкування могили Т. Г. Шевченка // Село. - 1918. -№ 40-41. - С. 28.
7. До редакції...//Село. - 1918.-№ 46-471, - С. 28..
8. Дорошенко Д. Чужі люди про Шевченка / Д. Дорошенко // Село. - 1919. - № 11. -С. 23-25.
9. Жертви на впорядкування могили Тараса Григоровича Шевченка складені вчителями-курсістами Балтського повіту"// Село. - 1918. - № 32-33. - С. 27.
10. Жертви на впорядкування могили Т.Г. Шевченка //Село-. - 1918. - № 19. - С. 15.
11. Жертви...//Село. - 1919.-№ 7.-С. 28.
12. Жертви... //Село. - 1919.-№ 9.-С. 30.
13. Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. - 4-ге вид. / О. Забужко - К.: Факт, 2009. - 148 с.
14. Завальнжж О. М. Національно-патріотичне виховання студентів Кам'янця-Подільського державного Українського університету: історичний аспект (1918-1920 рр.) / О. М. Завальнжж // Освіта, наука і культура на Поділлі: Збірник наукових праць. ТІІ: Матеріали сьомого круглого столу «Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі. Присвячено 90-річчю утворення Кам'янця-Подільського національного університету». - Кам'янець-Подільський: Оіум, 2008. - С. 3-19.
15. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка / П. Зайцев - Львів, 1939, Париж - Нью-Йорк - Мюнхен, 1955. - 400 с.
16. З життя Подільського Губерніального земства // Село. - 1919. - № 6. - С. 24-26.
17. Коваль М М. Наше національне свято / М. М. Коваль // Село. - 1919. - № 11. - С. 5-9.
18. Клепатський П. Т. Г. Шевченко - апостол любові, братерства і правди / П. Клепатський//Село. - 1919.-№ 11. - С. 19-22.
19. Комарніцький О. Б. Ім'я Тараса Шевченка в житті містечок, правобережної України (1917-1920 рр.) / О. Б. Комарніцький // Наукові праці Кам.-Поділля, держ. ун-ту.: Іст. науки. - Кам'янець-Подільський: Оіум, 2005. - С. 84-88..
20. Мельник Е. М. Ім'я Тараса Шевченка в українській школі (1917-1920) / Е. М. Мельник // Етнічна історія народів Європи: 36. наук. праць Київського національного університету імені Тараса Шевченка. - Вип. 17. - К., 2004. - С. 47-51.
21. М Іларіон Граматично-стилістичний словник шевченкової мови / Митрополит Іларіон. - Вінніпег: Волинь, 1961. - 251 с.
22. Огієнко І. (митрополит Іларіон) Тарас Шевченко / Упоряд., авт. передмови; коментарів М. С Тимошик / І. Огієнко. - К.: Наша культура і наука, 2002. - 440 с.
23. Олійник В. В. Шкільні свята в практиці навчальних закладів у період визвольних змагань українського народу (1917-1920 рр.) / В. В. Олійник // Вісник Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. - Житомир, 2007. - С. Д97-199.
24. Черкасенко С. Шевченко - пророк революції / О Черкасенко // Село. - 1919. - № 11. -С. 14-18.
25. Циркуляр по Києвському учебному округу. - 1914. - № 2. - С. 196.
26. Фугалевич М. Великий Кобзар України Т. Г. Шевченко / М. Фугалевич // Село. - 1919.-№ 11.-О 25-27.

The article highlights the importance of Shevchenko figures for the national liberation struggle of the Ukrainian revolution in the period (1917-1920) (from the article in Podolsk province folk Board "Village).*

Key words Taras Shevchenko, Kobzar magazine "Village", symbol, struggle. ^

Отримано: 30.04.2010